

Marek Żyła
Akademia Obrony Narodowej

**MIEDZY WSCHODEM A ZACHODEM.
PROBLEM BEZPIECZEŃSTWA MILITARNEGO UKRAINY**

(Between the East and the West. The Issue of Ukraine's Military Security)

Streszczenie:

Celem niniejszego artykułu jest próba ukazania dylematu, przed jakim stanęły władze niepodległej Ukrainy w kontekście zapewnienia i utrzymania bezpieczeństwa. Autor zwrócił w nim szczególną uwagę na środowisko bezpieczeństwa, w którym od uzyskania niepodległości w 1991 r. funkcjonuje państwo ukraińskie. Następnie na tle środowiska bezpieczeństwa i aktualnej sytuacji geopolitycznej ukazał działania kolejnych ugrupowań sprawujących władzę, podejmowane na rzecz budowy bezpieczeństwa militarnego państwa. Artykuł rozpoczynają rozważania dotyczące potencjału militarnego Ukrainy, a dopiero po nich ma miejsce znacznie obszerniejsze odniesienie do ukraińskiej polityki bezpieczeństwa. W poprawnie funkcjonującym organizmie państwowym czynnik militarny jest podporządkowany funkcjonalnie polityce i strategii bezpieczeństwa. Jednak potencjał i możliwości operacyjne ukraińskich sił zbrojnych do 2014 r. nigdy nie były budowane jako pochodna polityki bezpieczeństwa państwa.

Summary:

The aim of the article is to show the dilemma faced by the authorities of independent Ukraine in the context of ensuring and maintaining security. The author has focused specifically on the security environment in which the state of Ukraine has been functioning since the gaining of independence in 1991. Then the author has shown, against the background of current security environment and political situation, the activities of subsequent power holding groups endeavoured for the sake of building military safety of the country. The article begins with deliberations relating to the military potential of Ukraine, and only after that does it refer more extensively to Ukrainian security policy. In appropriately functioning organism of the state the military factor has been functionally subordinated to politics and security strategy. Yet until 2014 the potential and operational capabilities of Ukrainian armed forces were never build as a derivate of state security policy.

Słowa kluczowe:

siły zbrojne, polityka bezpieczeństwa, polityka wielowektorowa, aspiracje euroatlantyckie, polityka obronna.

Key words:

armed forces, security policy, multi vector policy, Euro-Atlantic aspirations, defence policy

Po uzyskaniu niepodległości władze Ukrainy stanęły przed poważnym dylematem dotyczącym bezpieczeństwa. Priorytetem polityki bezpieczeństwa w szybkim tempie stało się utrzymanie suwerenności państwa. W ramach działań zmierzających do tego celu istotne miejsce zajął problem bezpieczeństwa militarnego. Początkowy chaos na obszarze poradzieckim, wywołany rozpadem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, częściowo odsuwał na dalszy plan potencjalne zagrożenia o charakterze militarnym. Jednak od pierwszych dni niepodległości władze musiały liczyć się z tego typu zagrożeniem. Analizując okres 25 lat ukraińskiej niepodległości w kontekście ukraińskiej polityki bezpieczeństwa, należy wysunąć tezę, że poczynając od chwili uzyskania niepodległości po dzień dzisiejszy Ukraina nie wypracowała jednolitej linii co do kierunku i sposobu mającego zagwarantować jej bezpieczeństwo militarne. Działania podejmowane w ciągu ćwierćwiecza niepodległości sprowadzały się w zasadzie do sinusoidalnego przejścia między Wschodem i Zachodem, stanowiąc zasadniczo pokłosie aktualnej koniunktury politycznej, a czasami doraźnych interesów opcji sprawującej władzę.

Początkowo złudne poczucie bezpieczeństwa dawał Ukrainie olbrzymi potencjał wojskowy odziedziczony po rozpadzie Związku Radzieckiego¹. W czerwcu 1990 r. na jej terytorium stacjonowało 1.200 tys. żołnierzy Armii Radzieckiej, w tym 500 tys. w wojskach operacyjnych. Na wyposażeniu tych sił znajdował się następujący sprzęt konwencjonalny: 6,5 tys. czołgów, 6,5 tys. pojazdów opancerzonych, 3,5 tys. zestawów artyleryjskich o kalibrze powyżej 100 mm, 1,4 tys. samolotów i 250 śmigłowców bojowych². Problemy natury gospodarczej w pierwszej połowie lat 90. XX w. doprowadziły do znacznej redukcji liczebnej personelu wojskowego oraz wycofania z linii części techniki bojowej. Mimo redukcji gospodarczych, w latach 1994-1997 na wyposażeniu wojsk operacyjnych nadal znajdowało się: 4 tys. czołgów, 4,9 tys. bojowych wozów opancerzonych, 3,7 zestawów artyleryjskich o kalibrze powyżej 100

¹ *Kształtowanie się Sił Zbrojnych Ukrainy i jej polityka bezpieczeństwa*, „Biuletyn Ukraiński”, OSW, 1994, nr 2, s. 12-16.

² Dane przybliżone za: K. Malak, *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy*, Warszawa 1999, s. 107.

mm, 1.000 samolotów bojowych i 270 śmigłowców³. Ponadto na terytorium Ukrainy znalazło się do 15% ogólnych zasobów radzieckiego bojowego arsenału jądrowego oraz środki do jego przenoszenia⁴. Czyniło ją to trzecią potęgą nuklearną świata.

Pogłębiające się trudności gospodarcze były bezpośrednim powodem kolejnych cięć ilościowych i sprzętowych w ukraińskich siłach zbrojnych. Sytuacja SZ nie poprawiła się mimo okresowo pojawiających się deklaracji dotyczących zbliżenia z Sojuszem Północnoatlantyckim oraz rosnącego zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej. Armia nie zyskała na pomarańczowej rewolucji, kiedy do władzy doszedł prozachodni obóz reformatorski z Wiktorem Juszczenką na czele. Sytuacji nie zmieniła także wygrana Partii Regionów i wybór na prezydenta Wiktora Janukowycza. Ten ostatni większość środków finansowych przeznaczonych na bezpieczeństwo państwa wydatkował na wzmocnienie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, rozbudowując podległe mu jednostki. W praktyce sukcesywne redukcje personelu wojskowego i techniki bojowej miały miejsce aż do aneksji Krymu i wybuchu konfliktu zbrojnego na wschodzie Ukrainy.

Siły Zbrojne Ukrainy od początku pierwszej dekady XXI w. pod względem strukturalnym składają się z: Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych i Sił Morskich. Od 2013 r. z Wojsk Lądowych wyłączono Wysokomobilne Wojska Powietrzno-Desantowe, które podporządkowano pod Sztab Generalny. Zgodnie z *Białą Księgą 2013* stan osobowy SZ Ukrainy na koniec 2013 r. wynosił 165,5 tys. osób, w tym 120,9 tys. żołnierzy⁵. W składzie Wojsk Lądowych znajdowało się 49,1 tys. żołnierzy uzbrojonych w: 683 czołgi, 1.965 pojazdów opancerzonych, 72 śmigłowce oraz 379 systemów artyleryjskich o kalibrze powyżej 100 mm. Wojskowy personel Sił Powietrznych liczył 36,3 tys. osób wyposażonych w 160 samolotów bojowych oraz 27 samolotów transportowych. Na stanie Sił Morskich, liczących 14,7 tys. marynarzy, znajdowało się: 22 okręty różnych typów, 3 samoloty, 8 śmigłowców, 40 czołgów, 199 pojazdów opancerzonych oraz 54 systemy artyleryjskie o kalibrze powyżej 100 mm. Wysokomobilne Wojska Powietrzno-Desantowe dysponowały 6 tys. żołnierzy oraz 262 pojazdami opancerzonymi i 90 systemami artyleryjskimi o kalibrze powyżej 100 mm. Budżet ministerstwa wynosił 0,97% PKB, co dawało ok. 2 mld USD⁶. Jego struktura przedstawiała się w sposób następujący: 82,1% –

³ A. Prusinowski, *Druga armia Europy*, „Polityka”, 1994, nr 23, s. 17; *Sytuacja w siłach zbrojnych Ukrainy*, „FAKTY – PROGNOZY – OPINIE”, Biuletyn DBM MON, 03.1997, nr 3, s. 13-14.

⁴ Z. Domaszewicz, *Przetargi wokół ukraińskiej broni jądrowej*, „Polityka Wschodnia” 1998, nr 2, s. 43-44; K. Kik, *Dylematy bezpieczeństwa państw postradzieckich*, „Polityka Wschodnia” 1994, nr 2., s. 26.

⁵ *Біла Книга 2013 Збройні Сили України*, Міністерство Оборони України, Київ 2014, s. 11.

⁶ *Ibidem*, s. 4.

środki na utrzymanie (konsumpcja), 7,7% – szkolenie oraz 10,2% – modernizacja techniczna. Wydatki na modernizację w poprzednich latach utrzymywały się na poziomie 7 do 12%, gdzie zgodnie ze światową pragmatyką armii nowoczesnej współczynnik ten powinien wynosić co najmniej 30%. Dane liczebne i sprzęt wojskowy wykazane przez władze Ukrainy w *Białej Księdze 2013*, opublikowanej na początku 2014 r., uległy całkowitej zmianie w roku jej wydania.

Po zmianach politycznych, utracie Krymu, wojnie w Donbasie oraz pod presją ciągłego zagrożenia ze strony rosyjskiej, władze w Kijowie zapowiedziały zwiększenie i wzmocnienie armii. Od marca 2014 r. rozpoczęła się falowa mobilizacja sił zbrojnych⁷. W ramach I, II i III fali mobilizacji, ogłoszonych w 2014 r., z zapasów mobilizacyjnych wydano ok. 230 tys. sztuk broni strzeleckiej oraz 18 tys. pojazdów, w tym 7 tys. uzbrojonych. W styczniu 2015 r. rozpoczęła się IV fala mobilizacji, w ramach której do wojska miało być powołanych 61 tys. rezerwistów. Wraz z dwoma kolejnymi falami zaplanowanymi na ten rok SZ zostaną wzmocnione o około 100 tys. żołnierzy rezerwy. Ponadto do wojska, zgodnie z planem poboru na 2015 r., ma być wcielonych 40-50 tys. poborowych w celu odbycia zasadniczej służby wojskowej. Według różnych szacunków obecna liczebność SZ Ukrainy waha się w przedziale 220-235 tys. żołnierzy. Wsparciem dla nich są jednostki podlegające pod Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (bez milicji, z wyjątkiem wystawionych przez nią pododdziałów bojowych i specjalnych) oraz powstające ad hoc różnego typu formacje ochotnicze. Łączna ich liczebność może wynosić od 70 do maksymalnie 90 tys. ludzi. Do tego potencjału należy doliczyć ok. 55-60 tys. mundurowych funkcjonariuszy straży granicznej. Łącznie Kijów może dysponować od 345 do 385 tys. uzbrojonymi żołnierzami i funkcjonariuszami.

Trudna do ustalenia jest ilość techniki bojowej znajdującej się obecnie na wyposażeniu sił zbrojnych. Jednak przyjąć należy, że posiadają one w linii więcej ciężkiego uzbrojenia niż miało to miejsce przed ogłoszeniem mobilizacji. Uwzględniając poniesione straty bezpowrotne, do wzrostu stanów ilościowych sprzętu przyczyniły się przede wszystkim: częściowo zwrócony przez Federację Rosyjską sprzęt utracony na Krymie (przed rozpoczęciem intensywnych walk w Donbasie), sprzęt przywrócony do służby z magazynów wojskowych i składnic przy zakładach produkcyjnych, wstrzymanie eksportu, powrót usprawnionej techniki uszkodzonej w trakcie działań operacyjnych, przysposobienie ewentualnej zdobyczy wojennej oraz import i darowizny z innych państw. Spośród wymienionych największym źródłem rezerw był i nadal pozostaje sprzęt ze składnic i magazynów. Należy przyjąć, że znaczna część sprzętu wojskowego wycofanego z linii od pierwszej połowy lat 90. XX w. do 2014 r. była zmagazynowana. Większość tego potencjału bojowego charakteryzowała się

⁷ Stan osobowo-sprzętowy Sił Zbrojnych Ukrainy na styczeń 2015 opracowano na podstawie: A. Micek, *Siły Zbrojne Ukrainy – stan na połowę stycznia 2015 r.*, <<http://www.nowastrategia.org.pl/sily-zbrojne-ukrainy-stan-polowe-stycznia-2015-r/>>, (11.11.2015).

niską sprawnością techniczną, była uszkodzona lub ze zdemontowanymi zespołami na potrzeby usprawnienia pozostałych jednostek sprzętowych. Obecnie dzięki zwiększonym nakładom finansowym, intensywnej pracy zakładów zbrojeniowych oraz wojskowych jednostek remontowych sprzęt ten sukcesywnie przywracany jest do sprawności bojowej i kierowany ponownie do służby. Ważnym dostawcą nowoczesnego sprzętu jest ukraiński przemysł zbrojeniowy, który dotychczas (ze względu na niski budżet Ministerstwa Obrony) większość produkcji kierował na eksport. W latach 2010-2014 Ukraina zajmowała 9 lokatę, z wynikiem 3% światowych dostaw, wśród największych eksporterów broni⁸. Powyższe przekładało się (według stałego kursu z 1990 r.) na 3.826 mld USD rocznie. Po aneksji Krymu większość produkcji zbrojeniowej kierowana jest do własnych sił zbrojnych.

Ukraina, stając się podmiotem prawa międzynarodowego, w sposób znaczący zmieniła układ sił w Europie i na świecie. Rozpad Związku Radzieckiego i czasowe osłabienie jego sukcesorki Federacji Rosyjskiej stanowiły czynnik sprzyjający umocnieniu jej niepodległości. Obawy przed rosyjskimi działaniami reintegracyjnymi spowodowały widoczną niechęć Kijowa do angażowania się w instytucjonalne formy współpracy wojskowej w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw⁹. Geograficzne i geopolityczne położenie Ukrainy legło u podstaw jej neutralności. Ukraińcy wykluczając integrację w sferze militarnej w ramach WNP, początkowo nie przejawiali także zainteresowania współpracą wojskową z państwami obszaru euroatlantyckiego. Ukraina zadeklarowała neutralność, czego wyrazem była doktryna Pawłyuczki¹⁰. Neutralność potwierdzono w *Doktrynie wojennej Ukrainy* z 1993 r., gdzie znalazły się odniesienia do jej poza blokowego statusu¹¹.

Władze Ukrainy chcąc zachować dobre stosunki z Zachodem i utrzymać w niepewności Rosję, skłaniały się ku budowie nowego systemu bezpieczeństwa regionalnego. Przykładem tego nurtu był tzw. Plan Krawczuka. Zakładano w nim zacieśnienie współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa między państwa-

⁸ *Najwięksi eksporterzy broni*, <<http://wiadomosci.wp.pl>>, (11.11.2015).

⁹ S. Bieleń, *Ukraina a Rosja – niezależność i dominacja*, „Polityka Wschodnia” 1998, nr 1, s. 18; K. Malak, *Polityka bezpieczeństwa narodowego Ukrainy*, Warszawa 1999, s. 102-107.

¹⁰ Neutralność Ukrainy (doktryna Dmytra Pawłyuczki, przewodniczącego komisji spraw zagranicznych ukraińskiego parlamentu w latach 1990–1994) okazała się opcją trudną do utrzymania. Było to spowodowane między innymi czynnikiem ekonomicznym, ponieważ neutralność w dłuższej perspektywie czasowej jest kosztowna. Ponadto na Ukrainie krzyżują się sprzeczne interesy Rosji i Zachodu, w związku z czym obie strony były zainteresowane umocnieniem swoich wpływów na tym obszarze. Skomplikowana sytuacja geopolityczna Ukrainy stworzyła specyficzne warunki do działania dla jej środkowo-europejskich sąsiadów starających się o przyjęcie do Sojuszu Północnoatlantyckiego

¹¹ A. Eberhardt, E. Posel-Częścik, *Polityka obronna Ukrainy*, „Biuletyn PISM”, 12.02. 2003 r., nr 8.

mi Grupy Wyszehradzkiej, republikami bałtyckimi i Ukrainą¹². Brak zainteresowania tym projektem ze strony wymienionych państw i niechęć do wchodzenia w bliższe korelacje z państwami WNP zmusiły Ukrainę na działania w oparciu o własne możliwości. Bezpieczeństwo militarne próbowano początkowo zapewnić opierając się na poradzieckim potencjale jądrowym. Na terytorium Ukrainy znajdowało się do 15% ogólnych jego zasobów, co czyniło ją trzecią potęgą nuklearną świata¹³. Przyjęta wówczas koncepcja odstraszania nuklearnego skutkowałą wstrzymaniem procesu przekazywania środków jądrowych i ich nośników Federacji Rosyjskiej. W lipcu 1993 r. ukraiński parlament ogłosił, że broń jądrowa pozostająca nadal na terytorium kraju jest jego własnością¹⁴. Wstrzymanie przekazania poradzieckiego potencjału nuklearnego spotkało się z negatywnym odbiorem na forum międzynarodowym. Nacisk państw zachodnich i międzynarodowa izolacja Ukrainy doprowadziły do wstępnego porozumienia w tej sprawie. Wyrażono je w trójstronnym oświadczeniu prezydentów Ukrainy, Rosji i Stanów Zjednoczonych¹⁵. Ukraina zobowiązała się do przekazania całego arsenału jądrowego Rosji w zamian za natychmiastową pomoc ekonomiczną i gwarancje bezpieczeństwa. Gwarancji bezpieczeństwa udzieliły Ukrainie Stany Zjednoczone, Rosja i Wielka Brytania. Miało to miejsce 5 grudnia 1994 r., po tym, jak Ukraina przyłączyła się do *Umowy o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej*. Rozwiązanie kwestii poradzieckiego arsenału nuklearnego zmieniło stanowisko Zachodu wobec Ukrainy, czego przykładem była pomoc finansowa dla ukraińskiej gospodarki¹⁶.

Kompromisowym rozwiązaniem, po rezygnacji z potencjału nuklearnego, była koncepcja „polityki wielowektorowości”. Zgodnie z nią nie rozpatrywano priorytetowych kierunków działań zapewniających bezpieczeństwo państwa, co było w dużej mierze wymuszone wspomnianym wcześniej położeniem geopolitycznym¹⁷. Preferowano zacieśnianie współpracy z Zachodem bez uszczerbku dla relacji ukraińsko-rosyjskich¹⁸. Wykluczono zarazem uczestnictwo we wschodnich i zachodnich strukturach militarnych. Ten kierunek polityki bezpieczeństwa znalazł swoje odzwierciedlenie w przyjętej 16 stycznia 1997 r. *Koncepcji Bezpieczeństwa Narodowego*¹⁹. Zapisy dokumentu potwierdziły deklarowaną wcześniej swobodę wyboru opcji bezpieczeństwa. Ukraina w ten

¹² K. Kik, *op. cit.*, s. 31–32.

¹³ Z. Domaszewicz, *Przetargi wokół ukraińskiej broni jądrowej*, „Polityka Wschodnia” 1998, nr 2, s. 43–44; K. Kik, *op. cit.*, s. 26.

¹⁴ Z. Domaszewicz, *Przetargi wokół ukraińskiej...*, s. 51; K. Kik, *op. cit.*, s. 29.

¹⁵ P. Kuspys, *Współczesne stosunki polsko-ukraińskie*, Kraków 2009, s. 328–329.

¹⁶ Cz. Bielecki i In., *Rosja i Ukraina z amerykańskiej i polskiej perspektywy: zapis dyskusji w Stowarzyszeniu Euro-Atlantyckim 3 grudnia 1999 r.*, „Polska w Europie”, 03.2000, s. 64–99.

¹⁷ M. Podsiadłowicz, *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy*, Warszawa 2004, s. 5.

¹⁸ P. Kuspys, *op. cit.*, s. 327.

¹⁹ *Koncepcja Bezpieczeństwa Narodowego Ukrainy*, Narodowa Biblioteka Ukrainy, Katalog Elektroniczny, <www.nbu.gov.ua>, (11.11.2015).

sposób oficjalnie odeszła od polityki neutralności przyjmując koncepcję polityki wielowektorowej. Neutralność zastąpiono udziałem w istniejących i tworzących się systemach światowego i regionalnego bezpieczeństwa²⁰. Wielowektorowość umożliwiła Ukrainie balansowanie między Wschodem a Zachodem, w tym współpracę z NATO oraz z Federacją Rosyjską, bez konieczności opowiedzenia się po jednej ze stron.

W kwietniu 2002 r. Sekretarz Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony (RBNiO) Ukrainy Jewhen Marczuk w wywiadzie dla kijowskiej gazety „Deń” stwierdził, że Ukraina musi przyjąć strategię stosunków z Sojuszem²¹. Pokłosiem tej wypowiedzi był przyjęty przez Radę 23 maja 2002 r. dokument *O strategii Ukrainy w stosunkach z NATO*. Prezydent Leonid Kuczma 18 czerwca zadeklarował chęć wstąpienia do Sojuszu, a 8 lipca 2002 r. dekretem wprowadził w życie dokument Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony²². Zgodnie z jego treścią wejście do Sojuszu stało się strategicznym celem ukraińskiej polityki bezpieczeństwa.

Potwierdzeniem euroatlantyckich dążeń Ukrainy była przyjęta 19 czerwca 2003 r. *Koncepcja bezpieczeństwa narodowego (Ustawa o podstawach bezpieczeństwa narodowego Ukrainy)*²³. Wśród głównych kierunków polityki bezpieczeństwa Ukrainy wymieniono w niej członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim. Zapis ten w sposób jednoznaczny uchylił poza blokowy status państwa.

Kolejnym krokiem na drodze do integracji euroatlantyckiej było przyjęcie nowej *Doktryny Wojennej*. Prezydent Leonid Kuczma podpisał ją 15 czerwca 2004 r., a 17 czerwca zatwierdziła ją Rada Najwyższa²⁴. W *Doktrynie* znalazł się zapis o polityce integracji euroatlantyckiej, której celem ostatecznym jest wstąpienie do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Szczyt NATO w Stambule w dniach 28-29 czerwca 2004 r. nie przyniósł jednak zasadniczych rozstrzygnięć co do ewentualnego przyjęcia Ukrainy do Sojuszu²⁵. Nie podjęto decyzji dotyczących kolejnego rozszerzenia Paktu, deklarując zarazem ciągłość polityki otwartych drzwi. Skutkiem krytycznego stanowiska państw natowskich w stosunku do Ukrainy było wykreślenie zapisu dotyczącego integracji z NATO w dopiero co zatwierdzonej *Doktrynie Wojennej*²⁶. W jego miejscu pozostawiono zapis o polityce integracji euroatlantyckiej.

²⁰ J. Tymkiv, *Koncepcje polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Ukrainy*, [w:] *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, red. M. Pietras, T. Kapuśniak, Lublin 2007, s. 111-112.

²¹ J. Onyszkiewicz, *Ukraina a NATO*, „Raporty i Analizy” 2003, nr 3, s. 8.

²² E. Figel, *Stosunki dwustronne Polski. Ukraina*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2003, s. 314.

²³ M. Podsiadłowicz, *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy...*, s. 10.

²⁴ *Ibidem*, s. 11.

²⁵ E. Posel-Częścik, *Szczyt Sojuszu Północnoatlantyckiego w Stambule (28-29 czerwca 2004 r.)*, „Biuletyn PISM”, 2.07.2004 r., nr 29.

²⁶ Korekty dokonano na podstawie dekretu Prezydenta Leonida Kuczmy z 15 lipca 2004 r. *O decyzji Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony z dnia 6 lipca 2004 r. dotyczącej*

Nowy Prezydent Ukrainy Wiktor Juszczenko na spotkaniu Komisji NATO-Ukraina (szczyt NATO w Brukseli) 22 lutego 2005 r. zadeklarował powrót do integracji z Sojuszem²⁷. Drugim prointegracyjnym posunięciem Prezydenta Juszczenki było przywrócenie w *Doktrynie Wojennej* zapisu o kierunku natowskim jako strategicznym celu polityki bezpieczeństwa²⁸. Kolejny doktrynalny zapis dotyczący euroatlantyckiego kierunku pojawił się na początku 2007 r. Prezydent 12 lutego 2007 r. podpisał nową *Strategię Bezpieczeństwa*, w której potwierdzono kierunek euroatlantycki.

W 2010 r. Ukraina ugruntowała status państwa poza blokowego²⁹. Sprawująca wówczas władzę Partia Regionów preforsowała w formie ustawowej zapis zakazujący Ukrainie wstępowania do sojuszy o charakterze militarnym. Na podstawie przyjętej 3 czerwca 2010 r. przez Radę Najwyższą *Ustawy o zasadach polityki wewnętrznej i zagranicznej* Ukraina ponownie stała się państwem poza blokowym³⁰. *Ustawa* była urzeczywistnieniem haseł wyborczych, będącej zapleczem politycznym Prezydenta Janukowycza, Partii Regionów oraz warunkiem koniecznym do prawnego usankcjonowania rosyjsko-ukraińskiego porozumienia „flota za gaz”.

Debata w sprawie zniesienia statusu poza blokowego Ukrainy i zacieśnienia współpracy z NATO rozpoczęła się ponownie zaraz po obaleniu Prezydenta Janukowycza. Dyskusję podjęto mimo realnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Zwolennicy statusu poza blokowego podkreślali, że jego zmiana może tylko zaostrzyć konfrontację z Rosją. Niemniej jednak, w grudniu 2014 r. Parlament przyjął *Ustawę o zmianie niektórych ustaw dotyczących polityki poza blokowości*³¹. Powyższa *Ustawa* wprowadziła w życie zmiany w ustawach: *O bezpieczeństwie narodowym Ukrainy*³² oraz *O zasadach polityki wewnętrznej i zagranicznej*³³. Zrezygnowano w tych aktach z koncepcji niezaangażowania.

dalszego rozwoju stosunków z Sojuszem Północnoatlantyckim z uwzględnieniem rezultatów posiedzenia Komisji Ukraina-NATO w dniu 29.06.2004 r.

²⁷ Prezydent RP na Szczycie NATO i Szczycie NATO-Ukraina w Brukseli, <www.bbn.gov.pl>, (11.11.2015).

²⁸ Y. Tymkiv, *Ukraina wobec problemów i instytucjonalizacji bezpieczeństwa europejskiego*, Toruń 2009, s. 224.

²⁹ W. Lorenz, *CEEDEFECO – nowy filar bezpieczeństwa Ukrainy*, „Biuletyn PISM”, 17.10.2013 r., nr 107.

³⁰ *Ukraina rezygnuje z członkostwa w NATO*, „Tydzień na Wschodzie”, 29.09.2010 r., nr 20, s. 11.

³¹ *Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості*, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 4, ст. 13, <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/35-19>>, (01.12.2015).

³² *Закон України Про основи національної безпеки України*, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351, <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>>, (01.12.2015).

³³ *Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики*, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст. 527, <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>>, (01.12.2015).

Rezygnacja ta z ukraińskiego punktu widzenia ma sprzyjać, poprzez pogłębienie współpracy z NATO i integracji z euroatlantycką przestrzenią bezpieczeństwa, zapewnieniu integralności terytorialnej i suwerenności Ukrainy.

Istotną rolę w zbliżeniu Ukrainy do euroatlantyckiego systemu bezpieczeństwa militarnego odegrała natowska polityka otwartych drzwi. W założeniu stanowiła jeden z elementów budowy bezpieczeństwa w Europie. Była ukierunkowana na państwa byłego bloku wschodniego oraz państwa obszaru post-radzieckiego. Koncepcja programu zrodziła się po zakończeniu zimnej wojny. Pod koniec ubiegłego wieku NATO było atrakcyjnym elementem światowej struktury bezpieczeństwa. Wynikało to przede wszystkim z traktatowych gwarancji zbiorowej obrony oraz demokratycznego układu strukturalno-funkcjonalnego. Ponadto ważną rolę odgrywała militarna potęga Stanów Zjednoczonych, które w odróżnieniu od ZSRR w Układzie Warszawskim nie były typowym hegemonem, zawłaszczającym sobie prawo do podejmowania decyzji.

Przeobrażenia środowiska międzynarodowego na przełomie lat 80. i 90. XX w. wymusiły zmianę wizerunku Sojuszu Północnoatlantyckiego. Na szczycie w Rzymie (7-8 listopada 1991 r.) państwa sojusznicze przyjęły nową *Koncepcję Strategiczną Sojuszu*, w której zaakcentowano potrzebę współpracy z dawnymi przeciwnikami³⁴. Założenia współpracy uwzględniały elementy dwubiegunowego podziału świata z funkcją odstraszenia jako jednym z kluczowych zadań Sojuszu³⁵. Rozpad bloku wschodniego zdezaktualizował pierwsze kroki na rzecz współpracy. Ponadto państwa Europy Środkowej i Wschodniej nie były zainteresowane już tylko i wyłącznie współpracą. Część z nich zadeklarowała dążenie do pełnego członkostwa. Odpowiedzią na powyższe oczekiwania było utworzenie w 1994 r. programu Partnerstwo dla Pokoju (PdP). Do programu mogły przystąpić wszystkie państwa KBWE.

Ciąg politycznych wydarzeń z lat 1992-1994 doprowadził do otwarcia się Sojuszu na nowych członków. Uwieńczeniem powyższego były postanowienia szczytu NATO w Brukseli. W trakcie szczytu (10-11 stycznia 1994 r.) oprócz uruchomienia PdP przywódcy NATO oświadczyli, że możliwe jest przyjęcie nowych demokracji ze wschodniej części kontynentu³⁶. Oświadczenia z brukselskiego szczytu stanowiły początek programu NATO otwarte drzwi. Za jego pierwszy efekt uznaje się zaproszenie Polski, Czech i Węgier do podjęcia rokowań w sprawie członkostwa wystosowane 8 lipca 1997 r. na szczycie NATO w Madrycie³⁷. Zaproszenie do rokowań akcesyjnych dobitnie świadczyło, że

³⁴ *Vademecum NATO*, Bruksela-NATO 2001, s. 49.

³⁵ R. Asmus, *NATO otwarte drzwi*, Warszawa 2002, s. 64.

³⁶ *Uzasadnienie i proces rozszerzenia NATO*, [w:] *Raport dla Kongresu o rozszerzeniu NATO wydany 24 lutego 1997 r. przez Biuro ds. Europy i Kanady Departamentu Stanu*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Sejmowej”, 03.1997, z. 2.

³⁷ J. Fiszer, *Perspektywy dalszego rozszerzenia NATO*, „Studia Europejskie” 2001, nr 4, s. 12.

Sojusz jest otwarty na dalsze rozszerzenie. W trakcie szczytu, 9 lipca 1997 r. podpisano *Kartę o szczególnym partnerstwie NATO-Ukraina*³⁸. Politykę otwartych drzwi potwierdzono na szczycie w Waszyngtonie (23-25 kwietnia 1999 r.). Znalazło to swoje odzwierciedlenie w zapisach *Deklaracji waszyngtońskiej* – „...bez względu na geografie, Sojusz pozostaje otwarty dla wszystkich europejskich demokracji, które pragną członkostwa i są zdolne podolać wynikającym z tego obowiązkom...”³⁹.

Ukraińskie władze, wspierane na forum międzynarodowym przez Polskę, spodziewały się, że na szczycie w Pradze (21-22 listopada 2002 r.) zostanie przyznany Ukrainie *Plan Działań na rzecz Członkostwa (Membership Action Plan – MAP)*. Nadzieje te wynikały z faktu, że praski szczyt w znacznej części poświęcony był procesowi rozszerzenia i współpracy z państwami partnerskimi⁴⁰. Zabiegi te nie przyniosły zamierzonego rezultatu. W trakcie szczytu formalnie uregulowano jedynie dalsze relacje z Ukrainą. Na posiedzeniu Komitetu NATO-Ukraina 22 listopada 2002 r. podpisano, zgodnie z zapowiedzią z Reykjavíku⁴¹, *Plan Działań NATO-Ukraina*⁴². Na kolejnym szczycie, który obradował w dniach 28-29 czerwca 2004 r. w Stambule, nie podjęto decyzji dotyczących kolejnego rozszerzenia⁴³. Zadeklarowano jedynie ciągłość polityki otwartych drzwi.

Sojusznicy z NATO potwierdzili po raz kolejny 22 lutego 2005 r. na szczycie NATO w Brukseli, że drzwi do Sojuszu są dla Ukrainy nadal otwarte. Miało to miejsce zaraz po tym, jak Prezydent Wiktor Juszczenko ogłosił na spotkaniu Komisji NATO-Ukraina powrót do integracji z Sojuszem⁴⁴. W trakcie spotkania Komisji NATO-Ukraina 21 kwietnia 2005 r. w Wilnie zainicjowano *Zintensyfikowany Dialog* na temat wejścia Ukrainy do Paktu⁴⁵. Przełom w staraniach Ukrainy o członkostwo w NATO zapowiadała wypowiedź Sekretarza Generalnego Sojuszu w trakcie noworocznego przyjęcia w Brukseli⁴⁶.

³⁸ *Współpraca NATO z państwami trzecimi*, <www.msz.gov.pl>, (11.11.2015).

³⁹ *The Washington Declaration. Signed and issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23 and 24 April 1999*, [w:] *The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington 23-25 April 1999*, Brussels 1999, s. 12.

⁴⁰ B. Górka-Winter, *Praski szczyt NATO (21-22 listopada 2002 r.)*, „Biuletyn PISM”, 25.11.2002 r., nr 102.

⁴¹ Na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych NATO 13 maja 2002 r. sekretarz generalny sojuszu zapowiedział pogłębienie praktycznych i pozytywnych stosunków z Ukrainą, [w:] *NATO z Rosją*, <www.wprost.pl>, (11.11.2015).

⁴² J. Onyszkiewicz, *op. cit.*, s. 12.

⁴³ E. Posel-Częścik, *Szczyt Sojuszu Północnoatlantyckiego w Stambule (28-29 czerwca 2004 r.)*, „Biuletyn PISM”, 2.07.2004 r., nr 29.

⁴⁴ *Prezydent RP na Szczycie NATO i Szczycie NATO-Ukraina w Brukseli*, <www.bbn.gov.pl>, (11.11.2015).

⁴⁵ P. Świeżak, *C. Rice o sytuacji w WNP, Ukraina blisko NATO*, <www.psz.pl>, (25.07.2015).

⁴⁶ *Ukraina w drodze do NATO*, „Gazeta Wyborcza”, 10.01.2006 r., nr 8, s. 11.

Jaap de Hoop Scheffer zapewnił, że przyspieszenie integracji zależy tylko i wyłącznie od samej Ukrainy, ponieważ drzwi do Sojuszu są dla niej otwarte.

Ukraina po raz kolejny znalazła się w centrum *polityki otwartych drzwi Sojuszu* pod koniec 2007 r. Powodem takiego stanu rzeczy była zmiana rządu. W prozachodnim programie Premier Julii Tymoszenko, zaprzysiężonej 18 grudnia 2007 r., pojawił się zapis o wznowieniu starań na rzecz członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim⁴⁷. Program nowego ukraińskiego rządu, a w zasadzie powrót do wcześniejszych założeń, był elementem sprzyjającym ofensywie dyplomatycznej przed zbliżającym się szczytem NATO w Bukareszcie. Jednym z głównych tematów bukaresztańskiego spotkania była kwestia przyznania Ukrainie *Planu Działania na Rzecz Członkostwa*. Decyzja w tej sprawie budziła wiele kontrowersji. Szczególnie sceptyczna postawa, w kontekście stosunków z Federacją Rosyjską, cechowała przedstawicieli państw Europy Zachodniej. Ostatecznie Ukrainie nie przyznano MAP. Ponownie zadeklarowano, w dużej mierze dzięki zabiegom polskiej dyplomacji i osobistemu zaangażowaniu Prezydenta Lecha Kaczyńskiego, że zostanie w przyszłości członkiem Sojuszu⁴⁸.

Polityka otwartych drzwi NATO cieszyła się, od momentu jej oficjalnego ogłoszenia, zmiennym zainteresowaniem ze strony Ukrainy. Traciła na znaczeniu wraz z oddalającą się wizją członkostwa w Sojuszu lub gdy władzę przejmowały ugrupowania prorosyjskie. Stało się to szczególnie widoczne, kiedy premierem, a następnie prezydentem Ukrainy został Wiktor Janukowycz⁴⁹. Polityka na rzecz zbliżenia NATO-Ukraina poniosła szczególnie dotkliwą porażkę w 2007 r. Początkowo Premier Wiktor Janukowycz, goszcząc na XVI Forum Ekonomicznym w Krynicy 7 września 2006 r. oświadczył, że współpraca z NATO oznacza korzyści dla Ukraińców, o czym oni sami powinni się przekonać⁵⁰. Natomiast w trakcie wizyty w Brukseli 14 września 2006 r. zapowiedział odłożenie starań o członkostwo w Sojuszu twierdząc, że jego kraj nie jest jeszcze gotowy do integracji⁵¹. Uzasadnił powyższe negatywnym nastawieniem społeczeństwa do Sojuszu Północnoatlantyckiego⁵². Decyzję premiera poparł 19 września 2006 r. ukraiński parlament⁵³. Za prezydentury Wiktora Janukowycza w 2010 r., po ustawowym powrocie do polityki poza blokowości,

⁴⁷ Ł. Adamski, *Polityka Polski wobec Ukrainy*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2008, s. 218.

⁴⁸ M. Madej, *Wyniki szczytu NATO w Bukareszcie*, „Biuletyn PISM”, 8.04.2008 r., nr 14.

⁴⁹ Premier Ukrainy w latach 2002-2005 i 2006-2007, w latach 2003-2010 przywódca Partii Regionów (od 2010 do 2014 jej przewodniczący honorowy), w latach 2010-2014 prezydent Ukrainy.

⁵⁰ Janukowycz przekonuje do NATO, <www.wprost.pl>, (11.11.2015).

⁵¹ M. Madej, *Współpraca NATO-Ukraina po wizycie premiera Janukowycza w Brukseli 14 września 2006 r.*, „Biuletyn PISM”, 19.09.2006 r., nr 56.

⁵² A. Szeptycki, *Protesty na Ukrainie przeciwko współpracy wojskowej z USA i NATO*, „Biuletyn PISM”, 13.06.2006 r., nr 36.

⁵³ J. Junko, *Ukraiński parlament poparł Janukowycza ws. NATO*, PAP, <www.zw.com.pl>, (11.11.2015).

Ukraina zrezygnowała ze starań o członkostwo w NATO. Deklaracja nieuczestniczenia w sojuszach była z jednej strony odpowiedzią na zapotrzebowanie społeczne, a z drugiej próbą obrony przed ewentualnymi naciskami Rosji w sprawie przystąpienia do Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ).

Ukraina podejmowała także samodzielne działania mające na celu zbliżenie z Sojuszem Północnoatlantyckim. Wśród nich, w pierwszej kolejności należy wymienić przystąpienie do programu Partnerstwo dla Pokoju. Adresatami programu były nowe demokracje subregionu Europy Środkowej i Wschodniej, szczególnie te, które aspirowały do członkostwa w Sojuszu. W założeniach program miał stanowić mechanizm współpracy tychże państw i państw Sojuszu Północnoatlantyckiego w zakresie umacniania ładu, stabilizacji i bezpieczeństwa na kontynencie europejskim⁵⁴. Ukraina 8 lutego 1994 r., jako pierwsze państwo z obszaru poradzieckiego, podpisała *Dokument Ramowy* Partnerstwa dla Pokoju⁵⁵. Deklarując udział w programie, zastrzegła, że jej aktywność nie może wiązać się z uczestnictwem w jakimkolwiek bloku militarnym. Podkreślił to w sposób jednoznaczny w kwietniu 1994 r. Minister Obrony gen. armii Witaj Radecki w trakcie wizyty przedstawicieli Ministerstwa Obrony Narodowej RP na Ukrainie⁵⁶. Władze Ukrainy widziały w programie czynnik sprzyjający budowie europejskiego systemu bezpieczeństwa oraz, co podkreślił Minister Spraw Zagranicznych Anatolij Zlenko, płaszczyznę służącą ukraińsko-polskiej współpracy wojskowej⁵⁷. Po dwóch latach funkcjonowania program PdP okazał się udaną inicjatywą. W związku z tym w 1996 r. podjęto działania zmierzające do dalszego rozwoju tej formy współpracy⁵⁸. Podstawowymi celami doskonalenia programu były: zwiększenie znaczenia konsultacji politycznych, rozwiniecie operacyjnej roli PdP oraz zwiększenie udziału państw partnerskich w procesie planowania zamierzeń i podejmowania decyzji. „Uoperacyjnienie” programu przejawiało się przede wszystkim w możliwości wspólnego, wraz z państwami Sojuszu, prowadzenia operacji pokojowych. Rozwój programu był możliwy dzięki porozumieniu o *Statusie Sił PdP – SOFA*⁵⁹. Uregulowano w

⁵⁴ J. Prystrom, *Problem bezpieczeństwa państwa w polityce zagranicznej Polski*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1995, s. 33; *Współpraca NATO z państwami trzecimi*, s. 1, <www.ms.gov.pl>, (11.11.2015).

⁵⁵ *Stosunki Ukraina-NATO do 2002 roku*, <www.stosunki-miedzynarodowe.pl>, (11.11.2015).

⁵⁶ *Sprawozdanie z pobytu oficjalnej delegacji Ministerstwa Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej na Ukrainie w dniach 6-8.04.1994 r.*, AMON, sygn. 1830/01/40, s. 127.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 131.

⁵⁸ *Notatka na temat umocnienie Partnerstwa dla Pokoju*, Departament Bezpieczeństwa Międzynarodowego MON, AMON, sygn. 1799/01/18, s. 480–483.

⁵⁹ z ang.: PfP Status of Forces Agreement, *Umowa między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego a innymi państwami uczestniczącymi w Partnerstwie dla Pokoju, dotycząca statusu ich sił zbrojnych, oraz jej Protokół dodatkowy*, sporządzone w Brukseli dnia 19.06.1995 r., Dz.U. RP 1998, nr 97, poz. 605.

nim status prawny sił NATO i państw partnerskich w kontekście realizacji zadań poza własnym terytorium⁶⁰. W 1995 r. powyższe porozumienie podpisało siedemnaście państw, w tym Ukraina.

Wizja udziału w operacjach pokojowych z oddziałami NATO przyczyniła się do kolejnej, tym razem polsko-ukraińskiej inicjatywy zbliżającej Ukrainę do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Było nią postanowienie o sformowaniu w ramach PdP wspólnego pododdziału. Idea powołania polsko-ukraińskiego batalionu ukonstytuowała się w trakcie spotkania ministrów obrony w dniach 4-5 października 1995 r. w Solinie⁶¹. Od listopada 1995 r. ruszyły rozmowy robocze delegacji wojskowych⁶². Prawno-międzynarodową podstawą formowania polsko-ukraińskiego batalionu sił pokojowych (POLUKRBAT) była podpisana 26 listopada 1997 r. dwustronna umowa w sprawie utworzenia wspólnej jednostki wojskowej⁶³. Proces formowania batalionu, będący programem pilotażowym, od samego początku budził wiele wątpliwości natury formalno-prawnej. Formowanie polskiego komponentu wspólnego batalionu zakończono 4 kwietnia 1998 r.⁶⁴, a w 1999 r. POLUKRBAT osiągnął gotowość operacyjną⁶⁵. Batalion, jako formalna wspólna jednostka, po raz pierwszy wziął udział w manewrach pk. „Tarcza Pokoju 98” na poligonie w Jaworowie⁶⁶. Praktycznym działaniom nie przeszkodził fakt, że strony nie ratyfikowały umowy w sprawie utworzenia wspólnej jednostki⁶⁷. Prezydent RP ratyfikował dokument dopiero 20 kwietnia 1999 r., a 6 kwietnia 2000 r. uczyniła to Rada Najwyższa Ukrainy⁶⁸. Polscy i ukraińscy żołnierze w latach 2000-2010 brali udział, w ra-

⁶⁰ B. Świetlicki, P. Włodarski, *Drugi rok współpracy w ramach Partnerstwa dla Pokoju*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1996, s. 95-96.

⁶¹ *Notatka Dyrektora Departamentu Prawnego MON w sprawie stanu prac nad projektem umowy między rządami RP i Ukrainy w sprawie utworzenia wspólnej jednostki wojskowej*, Warszawa dnia 26.08.1997 r., AMON, sygn. 2026/03/95, s. 166.

⁶² *Stan prac nad polsko-ukraińskim batalionem do misji pokojowych ONZ*, Załącznik do pisma Szefa Oddziału Kontaktów Zagranicznych SG z 26.03.1996 r. w sprawie informacji nt. polsko-ukraińskiego batalionu do misji pokojowych ONZ, AMON, sygn. 2027/03/6, s. 43-45.

⁶³ *Umowa między Rzeczypospolitą Polską a Ukrainą w sprawie utworzenia wspólnej jednostki wojskowej do udziału w międzynarodowych operacjach pokojowych i humanitarnych pod egidą międzynarodowych organizacji podpisana w Warszawie w dniu 26 listopada 1997 r.*, Dz.U. RP 2003 nr 78, poz. 692.

⁶⁴ *PKW w składzie polsko-ukraińskiego batalionu w siłach międzynarodowych w Kosowie*, PKW Kosowo dnia 26.09.2000 r., Departament Wojskowych Spraw Zagranicznych Ministerstwa Obrony Narodowej [dalej: DWSZ MON], dokument niepublikowany [dalej: niepubl.].

⁶⁵ A. Drzewicki, *Stosunki z Ukrainą w sferze bezpieczeństwa: polski punkt widzenia*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 17, s. 160.

⁶⁶ *Kronika stosunków międzynarodowych Polski. Ukraina*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1999, s. 318.

⁶⁷ M. Cieślak, *Stosunki z Ukrainą*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1999, s. 180.

⁶⁸ *Polsko-Ukraiński Batalion Sił Pokojowych*, <www.mon.gov.pl>, (11.11.2015).

mach POLUKRBAT KFOR, w operacji pokojowej NATO w Kosowie. Było to następną inicjatywą na rzecz zbliżenia Ukraina-NATO. Kolejni dowódcy KFOR wyrażali się o batalionie z wielkim uznaniem, podkreślając bardzo dobre wyszkolenie bojowe oraz zaangażowanie i zdyscyplinowanie żołnierzy⁶⁹.

Sojusz Północnoatlantycki zademonstrował dezaprobatę wobec Prezydenta Leonida Kuczmy nie zapraszając go w 2002 r. na szczyt w Pradze⁷⁰. Krokiem mającym na celu poprawę stosunków z USA i NATO w kontekście zbliżającego się szczytu Sojuszu w Stambule (28-29 czerwca 2004), na którym po raz kolejny spodziewano się przyznania MAP dla Ukrainy była decyzja o wysłaniu ukraińskiego kontyngentu wojskowego do Iraku⁷¹. W połowie kwietnia 2003 r. Stany Zjednoczone wystąpiły z propozycją, aby Polska przejęła odpowiedzialność za jedną ze stref, na jakie został podzielony Irak. Przejęcie strefy związane było ze sformowaniem wielonarodowej dywizji z wiodącą rolą Polski. Wraz z podjętą decyzją polityczną ruszyły prace koncepcyjno-planistyczne i negocjacje międzynarodowe związane z wydzieleniem sił i środków do wielonarodowego komponentu wojskowego. Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy 26 maja 2003 r. podjęła decyzję o wysłaniu kontyngentu wojskowego do Iraku, którą potwierdził dekret prezydenta oraz zgoda parlamentu. Największe kontyngenty narodowe do składu Wielonarodowej Dywizji Centrum-Południe (WDC-P) wystawiły Polska, Ukraina i Hiszpania. W oparciu o nie utworzono trzy brygadowe grupy bojowe. Pod względem proporcjonalnym wkład ilościowy tych państw stanowił około 63% ogółu żołnierzy dywizji⁷². Polsko-ukraińska współpraca w ramach WDC-P rozpoczęła się od I zmiany, do której strony wydzieliły odpowiednio 2.389 i 1.640 żołnierzy⁷³. Zakończyło ją 19 grudnia 2005 r. wycofanie kontyngentu ukraińskiego w trakcie V zmiany, w której służbę pełniło 1.463 żołnierzy polskich i ok. 890 ukraińskich⁷⁴. Pod względem liczebnego zaangażowania Ukraina wydzieliła drugi co do wielkości kontyngent narodowy. W trakcie misji śmierć poniosło 18 żołnierzy, a ponad 40 odniosło rany. Ukraińscy żołnierze od września 2003 r. do grudnia 2005 r. zrealizowali 45 projektów pomocowych, ochraniali 160 konwojów oraz przeprowadzili 1.000 patroli.

Kolejnym elementem zbliżenia Ukraina-NATO była propozycja utworzenia trójstronnego batalionu litewsko-polsko-ukraińskiego. Polityczną inicjaty-

⁶⁹ T. Krząstek, *Ukraina*, Warszawa 2002, s. 297.

⁷⁰ *Szczyt NATO w Pradze bez Kuczmy*, <www.interia.pl>, (11.11.2015).

⁷¹ A. Guryn, *Udział Ukrainy w operacji stabilizacyjnej w Iraku*, „Biuletyn PISM”, 28.11.2003 r., nr 77.

⁷² Na podstawie: *Polski Kontyngent Wojskowy w Iraku 2003–2008*, „Kronika Wojska Polskiego”, Warszawa 2011, s. 26–50.

⁷³ *Polski Kontyngent Wojskowy...*, s. 26.

⁷⁴ P. Lenart, *Zaangażowanie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w operacji stabilizacyjnej w Iraku w latach 2003–2008*, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 3A, s. 78; *Polski Kontyngent Wojskowy...*, s. 203.

wę sformowania wspólnej jednostki wysunęła w 2005 r. Litwa⁷⁵. Jesienią 2008 r. ministrowie obrony podjęli decyzję o wzmocnieniu potencjału bojowego planowanej jednostki do poziomu brygady. Zmiana koncepcji skutkowałą wstrzymaniem w grudniu 2008 r. prac nad tworzeniem batalionu i podjęciem działań zmierzających do sformowania trójnarodowej brygady⁷⁶. Prace koncepcyjne realizowane w 2009 r. doprowadziły do wstępnego określenia jej strukturalno-funkcjonalnej formy⁷⁷. List intencyjny w sprawie utworzenia brygady podpisano 16 listopada 2009 r. w Kwaterze Głównej NATO w Brukseli⁷⁸, a od 2010 r. ruszył proces jej formowania⁷⁹. Po dojściu do władzy w 2010 r. Partii Regionów spadło zainteresowanie strony ukraińskiej tym przedsięwzięciem. Sytuacja uległa zmianie po obaleniu Prezydenta Wiktora Janukowycza. Ukraińcy, w obawie przed Rosją, zintensyfikowali prace nad przedsięwzięciami realizowanymi z państwami NATO, w tym także dotyczące trójnarodowej brygady. Ministrowie obrony Litwy, Polski i Ukrainy podpisali 19 września 2014 r. w Warszawie porozumienie o utworzeniu wspólnej brygady⁸⁰. Zgodnie z nim jednostka ma służyć wspólnym przedsięwzięciom realizowanym pod auspicjami ONZ, NATO i UE. Rada Najwyższa Ukrainy 4 lutego 2015 r. ratyfikowała rządowe porozumienie⁸¹, a 24 lipca 2015 r. podpisano we Lwowie porozumienie techniczne⁸².

⁷⁵ Informacja nt. tworzenia litewsko-polsko-ukraińskiego batalionu (LITPOLUKRBAT), Warszawa 12.12.2007 r., DWSZ MON, niepubl.

⁷⁶ Pismo Szefa Zarządu Planowania Operacyjnego P-3 w sprawie współpracy wojskowej w ramach państw Grupy Wyszehradzkiej oraz z Ukrainą, Warszawa dnia 15.06.2010 r., AMON, sygn. 2399/09/58, s. 49.

⁷⁷ Brygada Litewsko – Polsko – Ukraińska (LITPOLUKRBRIG), Załącznik do Pisma Zastępcy Dyrektora Sekretariatu Ministra Obrony Narodowej w sprawie materiałów na Konsultacje Wysokiego Szczebla NATO – Ukraina oraz spotkania Ministrów Obrony UE w formule GAERC (Bruksela, 16-17 listopada br.) z dnia 29.10.2009 r., DWSZ MON, niepubl.

⁷⁸ Ł. Adamski, *Polityka Polski wobec Ukrainy*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2010, s. 160.

⁷⁹ Rozkaz Nr 326/SG/P5 Szefa Sztabu Generalnego WP z dnia 10.05.2010 r. w sprawie utworzenia Brygady Litewsko-Polsko-Ukraińskiej, DWSZ MON, niepubl; Pismo Szefa Zarządu Planowania Operacyjnego P-3 w sprawie oficjalnej wizyty Szefa Sztabu Generalnego WP na Litwie, Warszawa, 30.09.2010 r., AMON, sygn. 3016/13/17, s. 86.

⁸⁰ Polska, Litwa i Ukraina stworzą wspólną brygadę wojskową, <www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1238263,Polska-Litwa-i-Ukraina-stworza-wspolna-brygade-wojskowa>, (11.11.2015).

⁸¹ Ukraina: parlament ratyfikował utworzenie wspólnej brygady z Polską i Litwą, <www.tvp.info/18726584/ukraina-parlament-ratyfikowal-utworzenie-wspolnej-brygady-z-polska-i-litwa>, (11.11.2015).

⁸² Trójnarodowa brygada: Polska-Litwa-Ukraina, <www.deon.pl/wiadomosci/swiat/art,22091,trojnarodowa-brygada-polska-litwa-ukraina.html>, (11.11.2015).

Istotną rolę w nowym układzie geopolitycznym, w którym, uzyskując niepodległość, znalazła się Ukraina, odgrywał czynnik rosyjski. Federacja Rosyjska aspirująca po rozpadzie ZSRR do roli mocarstwa uniwersalnego postrzegała zbliżenie Ukraina-NATO oraz politykę otwartych drzwi, PdP i inne elementy natowskiej obecności na Wschodzie jako próbę naruszenia jej strategicznych interesów. Będąc naturalnym sukcesorem Związku Radzieckiego, co zostało usankcjonowane na forum międzynarodowym, starała się zagospodarować jego dotychczasową pozycję⁸³. Strefa wpływów Federacji Rosyjskiej, w jej przekonaniu, obejmowała zarówno państwa powstałe po rozpadzie ZSRR, jak również dotychczasowy blok państw socjalistycznych. Z tego powodu działania zmierzające do politycznego usamodzielnienia się Ukrainy, a nade wszystko nowi gracze realizujący własne interesy w subregionie Europy Środkowej i Wschodniej, stanowili potencjalne zagrożenie dla jej bezpieczeństwa⁸⁴. Stąd też otwartość NATO na nowych członków spotkała się z ostrą reakcją Rosji, która wielokrotnie podejmowała próby przeciwdziałania rozszerzaniu się Sojuszu⁸⁵. Ponadto, w pierwszej połowie lat 90. XX w., a w wielu wypadkach także i w późniejszym okresie, Zachód postrzegał niepodległą Ukrainę jako tradycyjny obszar bezwzględnych wpływów i dominacji rosyjskiej.

Zimna wojna i pierwsze lata po jej zakończeniu były szczytowym okresem popytu na bezpieczeństwo gwarantowane przez Sojusz Północnoatlantycki. Wynikało to z wysokiego poziomu konsolidacji państw sojuszniczych, odczuwających realne zagrożenie interwencją militarną Układu Warszawskiego. Zanikające widmo konfliktu ogólnoświatowego, paradoksalnie, przyczyniło się do rosnącego wpływu Rosji na politykę Sojuszu i jego państw członkowskich oraz znacząco osłabiło potrzebę jego rozbudowy. Państwa sojusznicze gubiąc bezpośrednio poczucie zagrożenia militarnego nie przywiązywały już tak dużej wagi do umacniania potęgi Sojuszu, zwłaszcza poprzez wzrost liczby jego członków. Nie bez znaczenia w tym kontekście pozostawał zmieniający się kierunek zainteresowania USA, które w coraz większym stopniu angażowały się na kontynencie azjatyckim. Na spadek atrakcyjności NATO wpłynął również ekspedycyjny charakter jego działań. Dewaluowało to statutową gwarancję sojuszniczą, jaką w myśl art. 5 traktatu waszyngtońskiego jest obrona kolektywna. Jednak dla Ukrainy, położonej pod względem geopolitycznym między Rosją a Zachodem, atrakcyjność Sojuszu w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego nie zmalała, a wręcz wzrasta wraz z upływem lat. Świadczy o tym widoczna w pierwszej dekadzie XXI w. presja polityczna, ekonomiczna i energetyczna Federacji Rosyjskiej skalkulowana na zniechęcenie Ukrainy do działań mających na celu przyłączenie się do gospodarczych i militarnych organizacji Zachodu.

⁸³ J. Prystrom, *op. cit.*, s. 31.

⁸⁴ A. Olechowski, *Europejska opcja polskiej polityki zagranicznej*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1995, s. 267.

⁸⁵ M. Całka, *Stosunki z Rosją*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1995, s. 956.

Mimo atrakcyjności zachodnich struktur bezpieczeństwa, zarówno ukraińskie elity polityczne jak i społeczeństwo, nie prezentowały w ciągu dwudziestu pięciu lat niepodległego bytu państwowego jednolitej i zdecydowanej postawy co do sposobu zapewnienia bezpieczeństwa militarnego. W wielu przypadkach postawa ta była pochodną aktualnej koniunktury politycznej, doraźnych interesów lub problemów natury gospodarczej. Brak zdecydowania w tym zakresie często prowadził do zbliżenia z Rosją, oddalając jednocześnie Ukrainę od Zachodu. Wśród elementów sprzyjających pogłębionym relacjom z Federacją Rosyjską wymienić należy w pierwszej kolejności podział Floty Czarnomorskiej b. ZSRR oraz dwie umowy dotyczące stacjonowania jej rosyjskiej części w bazie Sewastopol. Pierwszą z nich podpisano 28 maja 1997 r., a drugą 21 kwietnia 2010 r. w Charkowie⁸⁶. Na mocy umowy z 1997 r. Flota Czarnomorska FR mogła stacjonować na Krymie przez 20 lat, z możliwością przedłużenia pobytu o kolejne pięcioletnie okresy, aż do jej wypowiedzenia przez jedną ze stron. Druga przedłużyła stacjonowanie Floty o 25 lat poczynając od 28 maja 2017 r. W mocy utrzymano zapis dotyczący automatycznego przedłużania umowy o kolejne pięcioletnie okresy. Z formalnego punktu widzenia znacznie ograniczało to możliwości ubiegania się o członkostwo Ukrainy w Sojuszu Północnoatlantyckim.

Ukraina w drugiej połowie lat 90. XX w. przeżywała poważne trudności dotyczące zachowania niezależnej polityki obronnej⁸⁷. Rosja dążyła bowiem do utrzymania jej w swojej strefie kontroli strategicznej. Temu celowi służyło, oprócz umowy o Flocie Czarnomorskiej FR, ratyfikowane przez rosyjski parlament 23 grudnia 1998 r. porozumienie w sprawie formalnego powrotu Ukrainy do systemu wspólnej obrony przeciwlotniczej i antyrakietowej. Zgodnie z porozumieniem Ukraina była zobowiązana do utrzymania załóg dwóch stacji wczesnego ostrzegania (na Zakarpaciu i na Krymie), których eksploatację miała finansować Rosja. Kolejnymi elementami zbliżenia z Rosją (zacieśnienia współpracy wojskowej) były umowy podpisane w 2001 r.⁸⁸:

- wstępne uzgodnienie o przygotowaniu i podpisaniu umowy międzyrządowej o modernizacji sprzętu lotniczego.
- oświadczenie o pogłębieniu współpracy dwustronnej w sektorze rakietowo-paliwowym.
- umowa o ujednoczeniu standardów w sektorze kosmicznym i lotniczym.

⁸⁶ R. Śmigiełski, *Militarne i polityczne znaczenie Floty Czarnomorskiej po zawarciu umowy o przedłużeniu jej stacjonowania na Ukrainie*, „Biuletyn” PISM, nr 74 (682) z 14.05.2010.

⁸⁷ Stosunki rosyjsko-ukraińskie w latach 1991-2002, <<http://stosunki-miedzynarodowe.pl/polityka-zagraniczna/915-stosunki-rosyjsko-ukrainskie-w-latach-1991-2002?start=2>>, (11.11.2015).

⁸⁸ *Ibidem*.

- memorandum o współpracy przy likwidacji rakiet strategicznych RS-22 i RMS-52.
- umowa o wspólnym wyniesieniu na orbitę i eksploatacji w 2001 r. satelity "Sicz M 1".
- porozumienie w sprawie współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa

W 2002 r. rozszerzono ukraińsko-rosyjską współpracę wojskową o problematykę polityki wojskowej i bezpieczeństwa międzynarodowego. Przedstawiciele rosyjskiego Sztabu Generalnego odbyli serię spotkań z pracownikami ukraińskich instytutów naukowych, zajmujących się problemami obronności.

Zbliżenie Ukraina-NATO traciło na znaczeniu gdy władzę przejmowały ugrupowania prorosyjskie, co było szczególnie widoczne po dojściu do władzy Wiktora Janukowycza. Będąc premierem dążył w 2006 r. do odłożenia starań o wejście do Sojuszu. Poparł go w tym względzie ukraiński parlament. W 2009 r. na Ukrainie dawało się odczuć jawną niechęć, lub co najmniej dwuznaczną postawę, ukraińskich elit politycznych i społeczeństwa wobec NATO⁸⁹. Za opcją natowską opowiadał się zasadniczo jedynie Prezydent Wiktor Juszczenko i jego najbliższe otoczenie. Większość obywateli, szczególnie ze wschodniej Ukrainy, była przeciw wstąpieniu do Sojuszu. Przyczyną takiego stanu rzeczy był destrukcyjny wpływ kryzysu politycznego i gospodarczego. Nie bez znaczenia pozostawały trudności, a w zasadzie niechęć, do modernizacji państwa. Za prezydentury Wiktora Janukowycza w 2010 r., po ustawowym powrocie do poza blokowości, Ukraina zrezygnowała ze starań o członkostwo w NATO. Członkostwo w NATO cieszyło się w 2010 r. niskim, zaledwie 20% poparciem społecznym⁹⁰. Po przewrocie politycznym na przełomie lat 2013-2014 relacje Ukraina-NATO znacząco poprawiły się. Jednak ze względu na aneksję Krymu i umiędzynarodowiony konflikt wewnętrzny na wschodzie Ukrainy, jej ewentualne członkostwo w Sojuszu jest obecnie mało prawdopodobne.

Bibliografia:

- ✓ Adamski Ł., *Polityka Polski wobec Ukrainy*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2008.
- ✓ Asmus R., *NATO otwarte drzwi*, Warszawa 2002.
- ✓ Bielecki Cz. i In., *Rosja i Ukraina z amerykańskiej i polskiej perspektywy: zapis dyskusji w Stowarzyszeniu Euro-Atlantyckim 3 grudnia 1999 r.*, „Polska w Europie”, marzec 2000.

⁸⁹ Ł. Adamski, *Polityka Polski wobec Ukrainy*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2010, s. 155.

⁹⁰ P. Pacuła, *Przyszłość polityki „otwartych drzwi” NATO*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr 21, s. 96.

- ✓ Bieliń S., *Ukraina a Rosja – niezależność i dominacja*, „Polityka Wschodnia” 1998, nr 1.
- ✓ Cieślak M., *Stosunki z Ukrainą*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1999.
- ✓ Domaszewicz Z., *Przetargi wokół ukraińskiej broni jądrowej*, „Polityka Wschodnia” 1998, nr 2.
- ✓ Drzewicki A., *Stosunki z Ukrainą w sferze bezpieczeństwa: polski punkt widzenia*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 17.
- ✓ Eberhardt A., Poseł-Częścik E., *Polityka obronna Ukrainy*, „Biuletyn PISM”, 12 lutego 2003 r., nr 8.
- ✓ Figel E., *Stosunki dwustronne Polski. Ukraina*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 2003.
- ✓ Fiszer J., *Perspektywy dalszego rozszerzenia NATO*, „Studia Europejskie” 2001, nr 4.
- ✓ Górka-Winter B., *Praski szczyt NATO (21-22 listopada 2002 r.)*, „Biuletyn PISM”, 25 listopada 2002 r.
- ✓ *Janukowycz przekonuje do NATO*, www.wprost.pl.
- ✓ Junko J., *Ukraiński parlament poparł Janukowycza ws. NATO*, PAP, www.zw.com.pl.
- ✓ Kik K., *Dylematy bezpieczeństwa państw postradzieckich*, „Polityka Wschodnia” 1994, nr 2.
- ✓ *Koncepcja Bezpieczeństwa Narodowego Ukrainy*, Narodowa Biblioteka Ukrainy, Katalog Elektroniczny, www.nbu.gov.ua.
- ✓ *Kronika stosunków międzynarodowych Polski. Ukraina*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1999.
- ✓ Krzastek T., *Ukraina*, Warszawa 2002.
- ✓ *Kształtowanie się Sił Zbrojnych Ukrainy i jej polityka bezpieczeństwa*, „Biuletyn Ukraiński”, OSW, 1994, nr 2.
- ✓ Kuspys P., *Współczesne stosunki polsko-ukraińskie*, Kraków 2009.
- ✓ Lorenz W., *CEEDEFECO – nowy filar bezpieczeństwa Ukrainy*, „Biuletyn PISM”, 17 października 2013 r., nr 107.
- ✓ Madej M., *Współpraca NATO-Ukraina po wizycie premiera Janukowycza w Brukseli 14 września 2006 r.*, „Biuletyn PISM”, 19 września 2006 r., nr 56.
- ✓ Madej M., *Wyniki szczytu NATO w Bukareszcie*, „Biuletyn PISM”, 8 kwietnia 2008 r., nr 14.
- ✓ Malak K., *Polityka bezpieczeństwa narodowego Ukrainy*, Warszawa 1999.
- ✓ Micek A., *Siły Zbrojne Ukrainy – stan na połowę stycznia 2015 r.*, <<http://www.nowastrategia.org.pl/sily-zbrojne-ukrainy-stan-polowe-stycznia-2015-r/>>.
- ✓ *Najwięksi eksporterzy broni*, <<http://wiadomosci.wp.pl>>.
- ✓ *NATO z Rosją*, <www.wprost.pl>.

- ✓ *Notatka Dyrektora Departamentu Prawnego MON w sprawie stanu prac nad projektem umowy między rządami RP i Ukrainy w sprawie utworzenia wspólnej jednostki wojskowej*, Warszawa dnia 26 sierpnia 1997 r., AMON, sygn. 2026/03/95.
- ✓ *Notatka na temat umocnienie Partnerstwa dla Pokoju*, Departament Bezpieczeństwa Międzynarodowego MON, AMON, sygn. 1799/01/18.
- ✓ Onyszkiewicz J., *Ukraina a NATO*, „Raporty i Analizy” 2003, nr 3.
- ✓ *PKW w składzie polsko-ukraińskiego batalionu w siłach międzynarodowych w Kosowie*, PKW Kosowo dnia 26 września 2000 r., Departament Wojskowych Spraw Zagranicznych Ministerstwa Obrony Narodowej, dokument niepublikowany.
- ✓ Podsiadłowicz M., *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy*, Warszawa 2004.
- ✓ *Polsko-Ukraiński Batalion Sił Pokojowych*, <www.mon.gov.pl>
- ✓ Posel-Częścik E., *Szczyt Sojuszu Północnoatlantyckiego w Stambule (28-29 czerwca 2004 r.)*, „Biuletyn PISM”, 2 lipca 2004 r., nr 29.
- ✓ *Prezydent RP na Szczycie NATO i Szczycie NATO-Ukraina w Brukseli*, www.bbn.gov.pl.
- ✓ Prusinowski A., *Druga armia Europy*, „Polityka”, 1994, nr 23.
- ✓ Prystrom J., *Problem bezpieczeństwa państwa w polityce zagranicznej Polski*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1995.
- ✓ *Sprawozdanie z pobytu oficjalnej delegacji Ministerstwa Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej na Ukrainie w dniach 6–8 kwietnia 1994 r.*, AMON, sygn. 1830/01/40.
- ✓ *Stan prac nad polsko-ukraińskim batalionem do misji pokojowych ONZ*, Załącznik do pisma Szefa Oddziału Kontaktów Zagranicznych SG z 26 marca 1996 r. w sprawie informacji nt. polsko-ukraińskiego batalionu do misji pokojowych ONZ, AMON, sygn. 2027/03/6.
- ✓ *Stosunki Ukraina-NATO do 2002 roku*, <www.stosunki-miedzynarodowe.pl>.
- ✓ *Sytuacja w siłach zbrojnych Ukrainy*, „FAKTY – PROGNOZY – OPINIE”, Biuletyn DBM MON, marzec 1997, nr 3.
- ✓ *Szczyt NATO w Pradze bez Kuczmy*, <www.interia.pl>.
- ✓ Szeptycki A., *Protesty na Ukrainie przeciwko współpracy wojskowej z USA i NATO*, „Biuletyn PISM”, 13 czerwca 2006 r., nr 36.
- ✓ Świetlicki B., Włodarski P., *Drugi rok współpracy w ramach Partnerstwa dla Pokoju*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1996.
- ✓ Świeżak P., *C. Rice o sytuacji w WNP, Ukraina blisko NATO*, <www.psz.pl>.
- ✓ *The Washington Declaration. Signed and issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23 and 24 April 1999*, [w:] *The Reader's Guide to the NATO Summit in Washington 23–25 April 1999*, Brussels 1999.

- ✓ Tymkiv J., *Koncepcje polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Ukrainy*, [w:] *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, red. M. Pietraś, T. Kałuśniak, Lublin 2007.
- ✓ Tymkiv Y., *Ukraina wobec problemów i instytucjonalizacji bezpieczeństwa europejskiego*, Toruń 2009.
- ✓ *Ukraina rezygnuje z członkostwa w NATO*, „Tydzień na Wschodzie”, 29 września 2010 r., nr 20.
- ✓ *Ukraina w drodze do NATO*, „Gazeta Wyborcza”, 10 stycznia 2006 r., nr 8.
- ✓ *Umowa między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego a innymi państwami uczestniczącymi w Partnerstwie dla Pokoju, dotycząca statusu ich sił zbrojnych, oraz jej Protokół dodatkowy*, sporządzone w Brukseli dnia 19 czerwca 1995 r., Dz.U. RP 1998, nr 97, poz. 605.
- ✓ *Umowa między Rzeczypospolitą Polską a Ukrainą w sprawie utworzenia wspólnej jednostki wojskowej do udziału w międzynarodowych operacjach pokojowych i humanitarnych pod egidą międzynarodowych organizacji podpisana w Warszawie w dniu 26 listopada 1997 r.*, Dz.U. RP 2003 nr 78, poz. 692.
- ✓ *Uzasadnienie i proces rozszerzenia NATO*, [w:] *Raport dla Kongresu o rozszerzeniu NATO wydany 24 lutego 1997 r. przez Biuro ds. Europy i Kanady Departamentu Stanu*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Sejmowej”, marzec 1997.
- ✓ *Vademecum NATO*, Bruksela-NATO 2001.
- ✓ *Współpraca NATO z państwami trzecimi*, <www.msz.gov.pl>.
- ✓ *Біла Книга 2013 Збройні Сили України*, Міністерство Оборони України, Київ 2014.
- ✓ *Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості*, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 4, ст. 13, <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/35-19>>.
- ✓ *Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики*, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст. 527, <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>>.
- ✓ *Закон України Про основи національної безпеки України*, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351, <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>>.